

Олеся СЕМЧИШИН-ГУЗНЕР

*кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник
Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького*

**ІСТОРИЯ ФОРМУВАННЯ ЗБІРКИ МИСТЕЦЬКОЇ
ШЕВЧЕНКІАНИ МУЗЕЮ НТШ У ЛЬВОВІ Й
ЗБЕРЕЖЕННЯ ЇЇ ЦІЛОСТІ ПІСЛЯ 1939 р.**

***Анотація.** Висвітлено проблему формування збірки оригінальних пам'яток по Т. Шевченкові в колишніх музеї та бібліотеці НТШ у Львові. На базі відомостей інвентарних книг музею, архівних матеріалів і публікацій у періодичних виданнях подається історія надходження кожної пам'ятки в той чи інший період існування інституції. З'ясовується доля збірки після 1939 р., коли західноукраїнські землі потрапили під радянську владу.*

***Ключові слова:** НТШ, музей, оригінальні пам'ятки, мистецька шевченкіана, архівні матеріали.*

Ідея створення музею при Товаристві виникла в процесі його реорганізації в наукове, що відобразилось у новосформованому Статуті, затвердженому в листопаді 1892 р., де зазначалось: “Наукове Товариство ім. Шевченка має: плекати та розвивати науки на українській мові, розвивати штуку, збирати й зберігати всякі пам'ятки, старовину й наукові предмети України-Руси; для цього мають служити — наукові досліди з української й слов'янської філології та історії українсько-руського письменства й штуки, історії й археології України, досліди з наук філософічних, політичних, економічних, правничих, математичних, природничих і географічних та лікарських; Товариство має влаштовувати відчити, дискусії й наукові розмови, відбувати з'їзди учених, літераторів й артистів, видавати наукові “Записки” та інші наукові праці, збирати матеріали до бібліотеки й музею, уділювати премії й підмоги ученим, письменникам, артистам, і вкінці, удержувати друкарню й книгарню” [1, 48]. 1893 р. вважають роком заснування музею, оскільки саме тоді до нього надійшли перші експонати. До кінця століття згаданій ділянці роботи Товариство не приділяло належної уваги, хоча

за цей період музейна колекція наповнювалась цінними експонатами, досить різноманітного спрямування і не останнє місце в поповненні посідали історичні пам'ятки та твори образотворчого мистецтва.

Підтримуючи особистісний склад Товариства та бажання інституції сформувати й утримувати музей, ще 1893-1895 рр. Василь Тарновський дарує цінні пам'ятки, пов'язані з Тарасом Шевченком. “Уже в перших звідомленнях Товариства (за час від заснування збірки 11.V.1893 р. до 31.XII.1894 р.) читаємо про дари для Товариства кількох образів, що положили початок картинній галереї Товариства: “Василь Тарновський прислав гарний портрет Шевченка, ...” [2, 34]. А 1895 р. — посмертну гіпсову маску, виконану бароном Петром Клодтом (написано 1932 р.) та перо Кобзаря з металевою підставкою, набуто 1895 р. як дар В. Тарновського з Києва, вписано 1932 р.) [3, кн. VI]. На такий щедрий дар відразу відреагувала періодика: “Музей і галерея образів збагатилась дарами В. Тарновського [перо Шевченкове і його маска гіпсова]...” [4, 120]. Цей факт зафіксований у звідомленні Товариства за 1895 р. “Справозданню діяльності НТШ у Львові за час від 1 січня до 31 грудня 1895 року” (У Львові, 1896) на с. 6: “Годиться тут згадати про милий і цінний для нас дар від В. Тарновського, щодо нашого музею дав перо Шевченкове і его гіпсову маску”, і згадав це також В. Дорошенко в окремій книжці “Наукове Товариство імени Шевченка у Львові (1873-1892-1912)” [2, 34].

Нині достеменно складно визначити, про який портрет Шевченка, подарований В. Тарновським, йде мова. Переконані, що це не оригінальний твір Кобзаря, а швидше його портрет, авторство якого не згадується в публікаціях і документації Товариства. Тобто питання вимагає нині ґрунтовної пошукової роботи. Навіть збережені інвентарні книги музею НТШ не дають вичерпної відповіді на всі питання, пов'язані із збіркою. Інвентаризація музейних предметів була розпочата, як відстежуємо в книгах, щойно від 1920-х рр. і провадилась вона частково на основі збережених на той момент карток і за фактом наявності тої чи іншої пам'ятки. У книгах зустрічають-

ся помилкові відомості про час і джерело надходження експонату, що виявляється тільки при зіставленні повідомлень у різноманітних публікаціях кінця XIX — початку XX ст. щодо окремих пам'яток.

Не надто позитивним є й той факт, що твори образотворчого мистецтва не були сконцентровані тільки в музеї НТШ, який також часто змінював приміщення, аж поки 1911 р. для нього не було виділено кілька кімнат у новонабутих кам'яниці по вул. Чарнецького, 24 [5, арк. 16]. Окремі живописні, графічні та скульптурні портрети могли розмістити в бібліотеці Товариства й не інвентаризувати. Сукупність усіх моментів ускладнює процес дослідження збірки музею НТШ як загалом, так і щодо пам'яток, пов'язаних з Т. Шевченком. У документації музею під інвентарним номером НТШ 27669 записано: "Шевченко Тарас — олійний портрет (погруддя (кисти В золочених плоскорізьблених рамах. 81x62 (111x92). Вписано 6 вересня 1937 р.", який ми гіпотетично можемо зарахувати до першої шевченківської пам'ятки, що надійшла до новозаснованої установи, оскільки в час її облікування могли бути втрачені всі вихідні дані щодо історії її надходження [3, кн. IX]. Подібна пам'ятка зберігається у відділі україніки Наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, у будинку, де розташовувалось НТШ до 1939 р. Щодо авторства портрета О. Сидор припускає, що це може бути авторський повтор Івана Крамського [6, 152-153]. Портрет Т. Шевченка, авторства І. Крамського (1837-1887) 1871 р. на замовлення П. Третьякова, нині надбання Державної Третьяковської галереї в Москві. Основою для портрета стала одна зі світлин Т. Шевченка, зроблена у квітні 1859 р. у фотоательє А. Ден'єра. На згадану світлину орієнтувалися також інші художники В. Мате, М. Мурашко, Ф. Красицький.

Щодо посмертної маски Шевченка та його ручки-пера, які подарував В. Тарновський, то вони нині зберігаються у НМЛ і є гордістю всіх львів'ян. Зголошена назва статті дозволяє нам звернутись і до цікавої історії, яка супроводжувала пам'ятки до їх теперішнього місця зберігання.

На момент, коли В. Тарновський подарував раритети Шевченка, НТШ (зокрема бібліотека й музей) розташовувалось

у двох кімнатах на другому поверсі в будинку за адресою пл. Ринок, 10, який був від 1894 р. власністю товариства “Просвіта”. Як перша й на той час єдина українська організація, яка змогла придбати кам’яницю для своїх потреб, “Просвіта” ділила приміщення з іншими українськими товариствами, серед яких і НТШ. 1898 р., коли НТШ змінило адресу, частина експонатів їхнього музею залишилась у “Просвіті” [7, 45]. Підтвердженням цього є звіт музею “Просвіти” за 1907 р., у короткому переліку предметів якого згадані посмертна маска й перо Шевченка [8, 197-198]. А внаслідок укладеної постійної депозитної умови між Товариством і Національним музеєм 1914 р. частина збірки музею “Просвіти” була передана НМЛ, а в її складі опинились згадані маска й перо [9, 18]. Відтак на масштабній як для Галичини Шевченківській виставці 1920 р. маска і перо зазначені помилково, як такі, що були переведені з Шевченківського відділу Музею В. Тарновського в Чернігові Т-ву “Просвіта” і місцем їх зберігання є НМЛ [10, 18]. Питання приналежності музейних предметів з’ясовувалося між організаціями на офіційному рівні в 1926-1927 рр. [11, 12], після чого перо Шевченка було повернено музею НТШ, де воно посідало чільне місце у відділі історичних пам’яток [13, 1]. А від 1940 р. раритет знову увійшов до збірки НМЛ, де, як і маска, зберігається й донині.

На Засіданнях Віділу Товариства неодноразово порушувалося питання розвитку музею шляхом поповнення його збірок, звучала пропозиція про публікацію Відозви до українців у справі збору пам’яток і надсилання їх до Товариства, що відобразилась у новій редакції Статуту НТШ 1898 р. [14]. “Після оприлюднення Відозви НТШ про збирання старожитностей до Музею, в Товариство почало надходити чим раз більше експонатів. Стосовно пам’яток, пов’язаних з Т. Шевченком, наприклад, Л. Кибальчич з Лубен у 1898 році надіслав до Музею НТШ три оригінальні листи Т. Шевченка...”. [15, 18]. 1902 р. було кілька надходжень дарами Шевченкових оригінальних пам’яток: “Прийнято до відомости прислане Товариству з Києва автографа Шевченка. Ухвалено подякувати”. [16, 4]. “З приватних дарів, хоч малих, вплинули також деякі цінні,

між іншим чотири автографи шевченкових листів дарованих дд. Костомаровим і Єфремовим”. [17, 48]. “З цінних пожертв музей отримав чотири автографи Шевченкових листів (дарунків від В. Костомарова та С. Єфремова)” [18, 25-26]. Щодо цієї групи шевченківських пам’яток в музеї НТШ, тобто автографів, то про них детальну інформацію подав І. Кревецький 1925 р.: “Насамперед це вірші “Ой по гори романь цвите (12 стрічок) й “Ой маю маю и оченята (9 стрічок). Обидві поезії написані чорнилом на одному клаптику синявого тонкого паперу, одна, підписана рукою Шевченка “7 іюня вь Лыхвени” — на одному, друга, з датою “10 іюня Пырятынь” — на другому боці листка. А також 7 листів Т. Шевченка: 1. Лист від 9 мая 1848 р. з Орської фортеці [до А. Лизогуба]. 2. Лист від 29 грудня 1849 р. з Оренбурга [до А. Лизогуба]. 3. Лист від 14 марта 1850 р. з Оренбурга [до А. Лизогуба]. 4. Лист від 25 марта 1859 р., без місцевості [до Мих. Максимовича], з автографами віршів “Якбы мени черевики”, “Якбы мени мамо намысто”. 5. Лист від 6 вересня 1860 р., без місцевості [до Надії Михайлівни Забіли]. 6. Лист від 18 вересня, без року [1860] і без місцевості [до Надії Михайлівни Забіли] 7. Лист без року [1860] і без місцевості [до Надії Михайлівни Забіли] [7, 42].

Після розформування музею і бібліотеки НТШ та тривалих антинаціональних акцій автографи-рукописи й листи Шевченка, як і інших діячів української культури, були в січні 1950 р. вивезені зі Львова до Києва, в Інститут літератури Академії наук УРСР. Про це писав ще 1991 р. Ярослав Дашкевич [19, 117].

Очевидно, що одними з найраніших оригінальних образотворчих пам’яток музею стали три рисунки Т. Шевченка, які в інвентарних книгах вписані щойно 15 червня 1934 р., а в примітках зазначено, що їх знайдено без числа, тобто серед незаоблікованих предметів музею [3, кн. VII] (НТШ 24585 Власноручний рисунок Шевченка: 1) убитий козак під березою з підписом “Вітерь гуде — трава шумить, Козакъ бідах убить лежить” (folio); 2) мурована однобанна церква; 3) сільський краєвид: хата з керницею. (Набуто як дар проф. А. Кримського). Ще 1914 р. рисунки були експоновані (надані

НТШ) на Шевченківській виставці в Національному музеї у Львові й зазначались як “З власноручні шкіци Шевченка на піваркуши” [20, 3]. Про них знаходимо розгорнену інформацію, як і про репродукцію одного із зображень, у публікації І. Кривецького за 1925 р. “Всі три рисунки олівцем і на однім листі пожовклого звичайного канцелярїйного аркуша паперу (360x230мм) — кождий у відверненій від другого позиції. На відворотній чистій сторінці листа вгорі рукою академіка А. Кримського напис чорнилом “В Музей Наукового Товариства імені Шевченка у Львові од проф. А. Кримського (Сей малюночок Шевченків знаходився був у Якова Лазаревського і дістався його вихованці — княгині Марії Гагаринї, а вона подарувала його міні)”. Над написом акад. А. Кримського іншою рукою олівцем: Рисунокъ Шевченка” [7, 42]. Після розформування музею НТШ 1939 р. доля аркуша з рисунками невідома.

У 1924-25 рр. провадилися також перемовини члена НТШ І. Брика з нащадками родини І. Ускова, колишнього коменданта Новопетровського форту. Темою переписки стало питання можливого придбання до музею НТШ оригінальних робіт Т. Шевченка, його листів і фотографій людей з оточення поета в Орській фортеці та Новопетровському форті. За словами І. Брика усе почалося з того, що в його руки випадково потрапив лист польською мовою від адресата Г. Л. з повідомленням про те, що у внучки колишнього коменданта Новопетровського форту, в якого Т. Шевченко служив на вигнанні, є “8 образів роботи поета, 20 фотографій і 1 лист”, які вона нині бажає продати. Лист датований жовтнем 1924 р. Щоби з’ясувати й уточнити всі деталі, І. Брик написав відповідь до Г. Л. 8 грудня 1924 р. було отримано лист від чоловіка внучки однієї з доньок Іраклія Ускова Наталії, Анни Павлівни К., власністю якої і були Шевченкові реліквії. У тексті перелічувались усі пам’ятки, відомості про які І. Брик ретельно дослідив, вивчаючи й зіставляючи розрізнені відомості про життя і творчість Т. Шевченка.

Справді, Т. Шевченко перебував в Орській фортеці та Новопетровському форті від 17 жовтня 1850 по 2 серпня 1857 р. із наказом строкої заборони писати й малювати і навіть мати

при собі будь-яке приладдя. Але на його шляху зустрічались інтелігентні ширі люди, які таємно порушували наказ, дозволяючи Шевченкові писати листи й навіть малювати. 1852 р. це був комендант Маєвський, а від квітня 1853 р. і до амністії поета — комендант Іраклій Усков. Останній прибув до форту з родиною, дружиною Агатою Омелянівною та маленьким сином Дмитром (незабаром помер). Згодом у сім'ї народилися дві доньки, Наталія й Надія. Стосунки Шевченка й сім'ї коменданта були якнайтеплішими, про що знаходимо чимало слів у самого Т. Шевченка. Цілком ймовірно, що в нащадків могли бути пам'ятки пов'язані з Кобзарем. Як згадував автор листа, у них є портрет А.О. Ускової з найстаршою донькою Наташенькою (28х21) на картоні, олійною фарбою тону сепії; портрет киргизки Каті, няньки Наташеньки, того самого розміру й техніки виконання; акварелі “Дім коменданта кріпості”, “Вид форту з моря”, “Місячна ніч на киргизькому степу”, “Киргизький степ після заходу сонця”, “Загальний вид форту та рисунок олівцем та аквареллю”, “Портрет Іраклія Ускова”.

У біографії Т. Шевченка є згадки про те, що в той час він мішав бістер з тушшю і виходив тон майже сепії. Саме про таку техніку й згадано щодо двох творів у родинній збірці. Автограф, про який йдеться в переписці — один з чотирьох листів, які Т. Шевченко написав до І. Ускова від 1857-го до 1858 р., а саме — датований 12 лютим 1858 р. з Нижнього Новгороду. Іван Брик дійшов висновку, що, попри відсутність світлин з творів, які не були надані, “Родинна збірка Ускових містить у собі справді цінні, а для української нації вельми дорогі пам'ятки по великому поеті, а саме його власноручні портрети, акварелі і лист се певне. Ні портрети, ні акварелі загально досі невідомі. Цінні фото людей, що з ними Шевченко ходив і жив, та місць де він перебував”. А відтак “висказую надію, що український нарід допоможе Науковому Товариству Шевченка у Львові ці святі пам'ятки закупити і для будучих поколінь заховати” [21, 46-51]. На жаль, далі справа не мала розвитку, але згадані оригінальні твори Шевченка посіли своє належне місце у відомій спадщині поета й художника. Уперше вони були внесені в єдиний реєстр, укладений О. Новицьким,

ще 1914 р. у дослідженні “Тарас Шевченко як маляр”. Згадані портрети навіть були репродуковані 1937 р. у XII томі, під назвою “Пластична творчість Шевченка” повного видання творів Тараса Шевченка [22, 233-241].

Чи не найповажнішим надбанням музею НТШ, пов’язаним з Шевченком, став “Автопортрет” художника 1848-1849 рр., виконаний сепією. Надійшов до збірки щойно 20 листопада 1925 р., коли його закупили за 270 зол. у родини Венгжиновських [3, кн. III]. У інвентарних книгах музею вказано, що твір виконаний 1850 р. в Оренбурзі. Звертаючись до історії, можемо стверджувати, що 1850 р. вказує не на час виконання “Автопортрета”, а на час, коли він був подарований Венгжиновському. На звороті пам’ятки є розлогий текст польською мовою про історію побутування твору в родині Венгжиновських: “1850 r. w Orenburgu własnoręcną portret Tarasa Szewczenki ofirowany Arkadyuszowi Wężyńskiemu”. Внизу олівцем: “Portret ten Szewczenki przez niego samego подарowany otrzymałam od mego wuja Arkad. Wężyńskiego w Odessie w 1890 r. żona J. Korżenioskiego. 1851 Wężyński był towarzyszem wygnania T. Szewczenki w Orenburgu w latach 1851”. Примітка в інвентарних книгах музею НТШ: на звороті твору напис “куплено у вдови по Осипі Корженовським”. Про нове надходження до музею двічі згадано в Хроніці НТШ: “Закуплено автопортрет Т. Шевченка з р. 1850, дарований товаришови з Оренбурзької кріпости полякови, Аркадієві Венгжиновському” [23, 19] та “Правдивою окрасою наших збірок буде набутий завдяки вічливості “Дністра” оригінальний автопортрет патрона нашого Товариства Тараса Шевченка” [23, 143-144]. Відомості з різних джерел (напису на звороті твору, запису в інвентарних книгах музею НТШ, повідомлень у періодиці) дозволяють зробити висновок, що “Автопортрет” Т. Шевченка був куплений від родини Венгжиновських 1925 р. у якій він зберігався від 1850 р. як дарунок самого автора за суму 270 зол., до якої долучилось українське страхове товариство “Дністер”. Цікаво, що на відомій Шевченківській виставці 1920 р. у Львові, організованій Національним музеєм, де було залучено пам’ятки і з інших інституцій, і від приватних

осіб, про “Автопортрет” сепією вже знали, за описом, поданим у каталозі, експонувалась світлина з твору [10, 19]. І тільки через кілька років “Автопортрет” потрапляє до музею НТШ, а від 1940 р. — до збірки НМЛ, де зберігається й нині.

НТШ активно долучається до ювілейних заходів, пов’язаних з постаттю Т. Шевченка. Перша хвиля їх припадає ще на 1911 р., згодом 1914-й, напередодні Першої світової війни та на більш стабільний період — 1920-й, як рік 60-річчя виходу в світ “Кобзаря”. Частими стають наукові публікації та окремі дослідження, пов’язані з вивченням феномену Кобзаря: сторінок його життя, поетичної та мистецької творчості, музей та бібліотека випозичають пам’ятки на влаштовувані виставки, періодично порушується питання поповнення колекцій. Так, 1911 р. у “Ділі” з’являється оповістка про те, що “При музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові zaloжено спеціальний відділ, присвячений виключно особі Великого Кобзаря. До сього відділу збирають ся різні виданя творів Кобзаря, його малюнків, розвідки й статті про нього, портрети, медальйони, погруддя Поета, афіші на представлення й концерти на честь його, переписні листки [поштової картки — О. С.-Г.]. Управа Музею звертається до Пов. Публики допомогти їй в збираню сих причинків до культу Шевченка, особливо в сім ювілейнім році, коли сих причинків більше, як коли в иньших часах” [24, 1]. Ці кілька рядків саме пояснюють характер формування історичної шевченківської збірки, склад якої, наскільки дозволяє її відтворити збережена документація музею й бібліотеки, був досить різноманітний. Звичайно, подати повний огляд історичної шевченківської колекції музею та бібліотеки НТШ ми не можемо з об’єктивних причин, які стосуються ведення документації в колишньому музеї, але ми цього й не ставили за мету.

Мистецька Шевченкіана музею НТШ містила низку цікавих творів, окремі з яких від початку помилково приписувалися Т. Шевченкові. Так, орієнтовно у першому десятилітті ХХ ст., було придбано живописний твір, згідно з інвентарним записом під назвою “Се діло треба роззувати” [3, книга ІХ]. Його було задокументовано щойно у вересні 1939 р. як пам’ятку, знайде-

ну без числа у фондах музею. Вказано також, що твір було куплено за 15 рублів. Відомості про жанрову композицію, яка є своєрідною живописною копією офорту Шевченка “Судна рада”, знаходимо щонайраніше у виданні О. Новицького 1914 р., потім серед експонатів Шевченківської виставки 1920 р. у Львові та 1925 р. у публікації І. Кревецького в усіх випадках як власність музею НТШ. Згадки про твір доповнюють відомості про його надходження, а саме, що його доставив д. Кричевський з Києва (ймовірно, що він його і купив у Києві й передав до музею Львова). Від 1940 р. твір зберігається у фондах НМЛ під назвою “Судна рада”, однак його авторство досі не встановлено (Невідомий художник др. пол. ХІХ ст. Копія з картини Т. Шевченка “Судна рада”. Полотно, олія. 47х60,5). О. Новицький згадує про неї в доповненні до укладеного реєстру праць Т. Шевченка.

У травні 1926 р. збірка поповнилася ще одним твором мистецької шевченкіани — “Портретом Т. Шевченка”, який був дарунком Михайла Галуцинського. Це один з найбільш ранніх творів у цій групі пам’яток, який має монограму В. Л. і дату 1878 р. (примітка: знищений, потрісканий). Шевченко зображений у легкому розвороті в кожусі й смушевій шапці, як на популярних світлинах, зроблених після заслання [3, кн. ІІІ]. Рисунок і живописне моделювання форми вказують на автора портрета як митця-самоука. Нині твір зберігається у НМЛ.

В інвентарних книгах музею НТШ знаходимо ще низку творів, що належать до шевченкіани ХІХ ст.: Коваленко Гр. Вид Тарасової гори і могили з лівого берега Дніпра. Папір, акварель. 1890, Канів. З дедикацією для НТШ. Набуто: як дар, вписано 17.ІІ.1930 р. знайдений серед творів без числа; Офорти Шевченка в колекції Тарновського. Київ, 1891. (30 пр.) (репр.). Вписано 2.Х.1930 р. із знайдених без числа предметів; Альбом офортів “Живописна Україна”. Рисунки Лева Жемчужникова (25 рис.). Дар від п. Кочубея [3, кн. ІV, V, VІІІ]. Офорти Л. Жемчужникова зберігаються в основному фонді графіки НМЛ від 1940 р.

З початком століття до установи продовжували надходити поодинокі живописні, графічні й скульптурні пам’ятки: гіпсове

погруддя Шевченка з підписом “Заповідник”. В. Побулавця. h79. Варшава. Вписано 2.X.1930 р. Дар гуртка “Спокій”; І. Труш. “Могила Т. Шевченка”. Вписано 23.X.1937 р.; “Плякетка металева кругла з вушком блястична різьблена Т. Шевченка з написом Тарас Шевченко 1814-1861 і монограма виконавця “А. Г.”. Діаметр 8,5 см. Вписано 1938 р. (НТШ 29957); “Плякетка гіпсова прямокутна пластична Т. Шевченка з написом Тарас Шевченко і підписом виконавця “М. Паращук”. Бронзова, фабрики І. Левинського. 27,5x23. Вписано 1938 р. (НМЛ, вписано щойно 1971 р. з незаоблікованих предметів); Плякетка гіпсова овальна пластична Т. Шевченка виконана М. Паращуком. Біла. Діаметр 23,5 см Вписано 1938 р.”; “Плякетка гіпсова овальна пластична Т. Шевченка з ритим підписом М. Гаврилко 18.II.1911 р. як виконавця фабрики І. Левинського”. Жовта. Діаметр 23,5 см; Тарас Шевченко — рисунок Ів. Касіяна. 23x19,5 см. Вписано у грудні 1938 р. [3, кн. V, IX, X]. Тоноване гіпсове погруддя Т. Шевченка “Заповідник” В. Побулавця, як і живописна картина “Могила Т. Шевченка” І. Труша, від 1940 р. входять до збірки НМЛ.

Двічі вписано до інвентарних книг музею погруддя Т. Шевченка авторства О. Архипенка вже на еміграції (Олександр Архипенко. “Погруддя Шевченка з бородою та відкритою головою, у руках звиток рукопису, правою рукою вказує навскіс вліво. Краска брудно-жовта, матеріал — теракота. Вписано 30 листопада. Дар американських українців 1935 р.”; О. Архипенко. “Погруддя Шевченка з бородою і сувоєм в руці. Теракота. Н 60 см. Вписано 10 вересня 1938 р. Дар д-ра Луця Мишуги від американських українців” [3, кн. VIII, X]. Згадана робота скульптора, місцезнаходження якої нині невідоме, посідає виняткове місце в його творчій шевченкіані. Це перше звернення О. Архипенка до постаті Т. Шевченка [25, 127-128]. Скульптор як митець-новатор використав ті зовнішні риси Т. Шевченка, що не надто часто привертали увагу сучасників, які виконували портрети Кобзаря. У Архипенка поет з бородою, яку носив під кінець заслання і після амністії, загартована випробуваннями людина, що не скорилася долі й не зрадила своїм переконанням. У розумінні творця бюсту — це

образ — пророка України, який, затиснувши сувій рукопису ніби нахилиється до глядача, а рухом правиці вказує шлях до боротьби. Загалом композиція лаконічна й драматична у вираженні. Такий несподіваний, небуденний образ Т. Шевченка громадськість не сприйняла, що зумовило негативні відгуки в періодиці. Українська громада вирішила передати пам'ятку до музею НТШ, що й зазначили в інвентарних книгах. Після розформування збірки бюст не потрапив до НМЛ.

Шевченківський відділ музею НТШ поступово наповнювався також додатковими матеріалами — світлинами, репродукціями, листівками; Світлина з автопортрета Т. Шевченка в музеї (фотографія Тшемеского у Львові); Фотографія могили Шевченка. Вписано 23 липня 1936 р. Дар Ігоря Федіва; Світлини з проекту Миколи Гаврилка на пам'ятник Шевченка в Києві (з двох різних боків). На обороті автограф. Вписано 26 січня 1937 р. Дар Б. Чайковського, кустоса музею “Сокальщина”; Власноручні офорти Т. Шевченка — накладом Оренштайна в Коломиї — альбомик з 12 видівками (1 пр.) 14,5x10 (репр.). Вписано 10.IX.1930 р. із знайдених без числа предметів; 1) обкладинка до книжки Микола Яшек — Т. Шевченко; 2) відбитка з кліше; 3) портрет-репродукція (Дар бібліотеки НТШ); Тарас Шевченко сидить при столі і пише. На тлі Дніпро і Київ. Вписано 5 квітня 1937 р. Малюнок по фото; Збірка портретів з вирізок часописних на картонах, серед них Тарас Шевченко. Вписано 29 червня 1937 р. Дар проф. Михайла Керницького; “Українські письменники”. Дереворити. П. Обаль. Видання Українського Товариства Бібліофілів у Львові. 1938 р. В Альбомі три портрети: Т. Шевченко, І. Франко та Осип Юрій Федькович. Друк бронзовий. На обороті орнамент надрукований чорним і на закладці пояснюючий текст. Вписано 24 червня 1938 р. Дар бібліотеки НТШ; Ф. Красицький. Шевченко. 1910 р. Репрод. за склом. 57x46. Вписано в грудні 1938 р. [3, кн. III, V, VIII-X].

Окремі пам'ятки, як фіксують музейні записи, мають цікаву супровідну історію. Під інвентарним номером НТШ 27530 зроблено запис: “Образ хромолітографічний, що представляє Т. Шевченка в цілу постать в кожусі і шапці сидячий (мабуть

образу Красицького репродукція) на ширшому зеленому полотняному тлі в деревляних рамцях помальованих на зелено (дещо знищений). 1917 р. Вписаний 7 червня 1937 р. Дар інженера Ярослава Фартуха. Примітка: Цей образ носили солдати-українці російської армії в 1917 р. з нагоди українізації саперського батальйону в селі Білківцях п. Зборів. Баталіон українізував прапорщик Заболітний з Києва (зберігався у б-ці НТШ)” [3, кн. ІХ]. Ф. Красицький, як родич Т. Шевченка, відчував певний обов’язок у переданні його образу. Вперше він виконує портрет Кобзаря 1895 р., згодом повертається до нього 1899-го, 1906-го, 1910 рр. й не полишає його до кінця свого життя. Чимало часу присвятив художник справі тиражування портрета Шевченка, спершу в хромолітографії, згодом фотоцинкографії різного розміру впродовж 1906-1910 рр. Доступність таких портретів сприяла їх неабиякому поширенню не лише в Україні, а й за її межами. Тому, цілком ймовірно, що це справді міг бути відповідно оправлений друк.

Додаткову інформацію про мистецьку шевченкіану в збірці музею НТШ подають описи тимчасових музейних експозицій. Наприклад, на фото в додатку до першого каталогу музею, який зосереджувався на археологічній та етнографічній колекціях, помітно бронзовий бюст Т. Шевченка, але його переконливе авторство досить складно встановити, зважаючи на якість світлин. З огляду на надзвичайну схожість бюстів Шевченка різних авторів, це може бути й тоноване гіпсове погруддя Т. Шевченка С. Левандовського, що зберігається в Національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника у Львові (ймовірно з розформованої бібліотеки НТШ) й згадувана в періодиці скульптура Т. Баронча, яку замовляло НТШ. В оглядах експозиції музею у 1920-х рр. також знаходимо інформацію про бюсти Шевченка: “У великій килимовій салі видніються і різьблені портрети Шевченка і Грушевського...” [26, 2]. “IV Саля. ... Під стінами дві старі різьблені скрині з Київщини та на постаментах погруддя Шевченка й М. Грушевського. V Саля. Портрети визначних українських діячів та новітнє малярство... Різьби М. Гаврилка, М. Паращука та В. Побулавця [27, 2]. У експозиції історичного відділу музею

після 1928 р. найціннішими пам'ятками по Т. Шевченкові вважалися: автопортрет, перо та посмертна маска” [3, 1].

Досить загальний характер має інформація про виконання портрета Т. Шевченка авторства І. Труша для НТШ на зламі ХІХ — ХХ ст. [28, 54; 29, 90]. У переписці з В. Гнатюком орієнтовно 1897 р. художник пише: “Портрет Шевченка і Грушевського зроблю...” [30]. Також у архівних матеріалах НТШ та в Хроніці Товариства за 1901 р. згадується колекція портретів визначних діячів авторства І. Труша, серед яких портрет Т. Шевченка. Однак у збереженій документації музею НТШ немає жодних відомостей про цю пам'ятку.

Збірка оригінальних пам'яток по Т. Шевченкові в музеї була порівняно невеликою, але її чисельно доповнювала мистецька Шевченкіана, підбірка різноманітних видань Шевченкових поезій і наукові дослідження його життя й творчості, що давало можливість достойно представляти постать патрона Товариства в Галичині. Очільники НТШ були прихильниками ідеї, що в Україні має бути один осередок, один музей, у якому буде зібрано всі матеріали, пов'язані з Т. Шевченком, і тільки тоді буде створено науковцям усі умови для глибокого аналізу його національного феномену.

Музей і бібліотека НТШ упродовж багатьох років функціонували в питаннях шевченківських пам'яток спільно. На жаль, як цілість, збірка не збереглася. З приходом до Львова радянської влади одною з перших важливих для нової влади проблем постало питання музейних збірок міста. З кінцем 1939 р. Музей у всіх своїх відділах (Історико-культурний, Історико-Воєнних пам'яток, Природничий) та цінна бібліотека розділили трагічну долю Наукового Товариства Шевченка. На основі етнографічної колекції сформовано Етнографічний музей АН, інші збірки розподілено між тими музеями, які залишилися після реорганізації. Колекція образотворчого мистецтва (частково), а у її складі — оригінальні пам'ятки по Т. Шевченкові, увійшла до Національного музею, що став підрозділом Картинної галереї [31, 29]. Бібліотеку НТШ переважно було розпорошено по різних відділах наукової бібліотеки В. Стефаніка. Згодом її унікальність порушено шляхом

нищення, перевезення в інші бібліотеки, архіви України тощо. Місцезнаходження багатьох пам'яток складно встановити, оскільки ті, кого турбувала доля збірки, як могли, рятували експонати [32, 136].

Запропонована публікація є тільки розвідкою щодо творів Т. Шевченка та мистецької шевченкіани колишнього музею НТШ у Львові. Повна реконструкція збірки вимагає копійної, послідовної та тривалої пошукової роботи, у майбутньому її результати зможуть доповнити інформацію про історичні колекції у Львові та заповнити ще одну сторінку в історії музейництва західних теренів України.

1. Герич Ю. Статути Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові / Юрій Герич // Український історик. — 1973. — №1-2 (37-38). — С. 43-64. 2. Дорошенко В. Наукове Товариство імені Шевченка у Львові (1873-1892-1912) / Володимир Дорошенко. — Київ, Львів: коштом і накладом Товариства, 1914. — 88 с. 3. Інвентарні книги музею НТШ (Зберігаються у Відділі обліку Музею етнографії та художнього промислу НАН України у Львові). 4. Лукич В. Хроніка / Василь Лукич // Зоря. — 1896. — Ч. 6. — С. 120. 5. Справоздане з Музею НТШ за час від 1 жовтня до 31 грудня 1912 р. // ЦДА у Львові. — Ф. 309. — Оп. 1. — Од. зб. 777. — Арк. 16-17. 6. Сидор О. Сторінки львівської Шевченкіани / Олег Сидор // В сім'ї вольній, новій: шевченківський збірник. — К.: Рад. письменник, 1989. — Вип. 5. — С. 148-159. 7. Кривецький І. Пам'ятки по Т. Шевченкові у Львові / Іван Кривецький // Стара Україна. — 1925. — Ч. III-IV. — С. 42-45. 8. Перський С. (Шах С.) Популярна історія товариства "Просвіта" у Львові / Степан Шах. — Львів: Просвіта, 1932. — 268 с. 9. Свенціцький І. XXV. Літ діяльності Національного музею / Іларіон Свенціцький // Двадцять-п'ять-ліття Національного музею у Львові / під ред. І. Свенціцького. — Львів, 1930. — 123 с., іл. 10. Каталог Шевченківської виставки 1920 р. — Львів, 1920. — 23 с. 11. Лист НТШ до Товариства "Просвіта" у Львові з повідомленням про те, що в Національному музеї зберігається перо Шевченка, яке було передане 1895 р. НТШ та пояснення чому воно в Товаристві "Просвіта" 1926 р. // ЦДА України у Львові. — Ф. 309 (НТШ). — Оп. 1. — Спр. 221. — Арк. 35. 12. Лист голови Товариства "Просвіта" у Львові до НТШ у Львові з повідомленням про віддачу пера Т. Шевченка Управі Національного музею. 5 березня 1927 р. // ЦДА України у Львові. — Ф. 309 (НТШ). — Оп. 1. — Спр. 266. — Арк. 20. 13. Музей НТШ творить відділ воєнних пам'яток // Назустріч. — Львів, 1936. — Ч. 17. (1 вересня). — С. 1. 14. Справоздане з діяльності Наукового Товариства ім. Шевченка за час від 1 січня до 31 грудня 1898

р. — Львів, 1899. — С. 12-19. **15.** Бандрівський М. Музей НТШ: з нашої історії / М. Бандрівський, Т. Романюк. — Львів, 1999. — 11 с. **16.** Звіт засідання Виділу НТШ з 31.XII. 1902 р. // Хроніка НТШ. — 1902. — Ч. 12. — С. 1-4. **17.** Звіт музею НТШ за 1903 р. // Хроніка НТШ. — 1904. — Ч. 17. — С. 47-48. **18.** Записки НТШ. — Львів, 1902. — Т. 45. — С. 25-26. **19.** Дашкевич Я. Як нищили незнищене / Ярослав Дашкевич // Дзвін. — 1991. — № 8. — С. 114-119. **20.** Свенціцький І. Шевченківська вистава в Національному Музею: [Оповідка і опис] / Іларіон Свенціцький // Діло. — 1914. — Ч. 73 (2 квіт.). — С. 3-4. **21.** Брик І. Пам'ятки по Т. Шевченкові в родині Усових / Іван Брик // Стара Україна. — 1925. — Ч. III-IV. — С. 46-51. **22.** Антонович Д. Т. Шевченко як маляр / Дмитро Антонович // Повне видання творів Тараса Шевченка. — Т. XII. Пластична творчість Т. Шевченка. — Варшава-Львів, 1937. — С. 9-366. **23.** Хроніка НТШ у Львові за роки 1923-1925. — Ч. 67-68. — Львів: накладом НТШ, 1926. — 159 с. **24.** Оповідки // Діло. — 1911. — Ч. 54. — С. 1. **25.** Малюца А. Наш Шевченко: Збірник-альманах на 1961 рік / Антін Малюца. — Джерзі Сіті-Нью-Йорк. — 256 с. **26.** Труш І. Український Національний Музей ім. Шевченка у Львові / Іван Труш // Український вісник. — 1921. — Ч. 38 (12 берез.). **27.** Провідник по Культурно-Історичному Музею (рік заснування 1893). б/р. — 2 с. **28.** Костюк С.П. Колекції музею НТШ у Львові / Степан Костюк // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди. — Львів, 1996. — С. 51-59. **29.** Хить М. Історія музею Наукового товариства імені Шевченка у документах фонду НТШ ЦДІА України у Львові / Михайло Хить // Історичні пам'ятки Галичини : матеріали Другої наук.-краєзн. конф. (Львів, 21 лист. 2002 р.). — Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2003. — С. 89-94. **30.** Лист Івана Труша до В. Гнатюка б/д // Відділ рукописів національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка у Львові. — Ф. Гнат. 563/25. **31.** Сидор О. Національний музей у Львові в історії музейництва Галичини кінця XIX — початку XX ст. / Олег Сидор // Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. — 2004. — №3 (8). — С. 5-33. **32.** Романюк Т. Книжкові фонди Бібліотеки відновленого НТШ у Львові / Тарас Романюк // Бібліотека НТШ: Книги й люди. — Львів: НТШ, 1993. — С. 133-136.

Annotation

Olesya Semchyshyn-Huzner. History of formation of the collection of original artworks dedicated to Taras Shevchenko in the museum of Shevchenko Scientific Society in Lviv and keeping its save after 1939. This publication highlights the problem of the formation of the original artworks' and letters' collection dedicated to Taras Shevchenko in the former museum and library of the Shevchenko Scientific Society in Lviv. Based on data from the museum's inventory books, archives and publications in periodicals, the

article presents the history of every work's income during the institution's existence. It reveals the fate of the collection after 1939, when Western Ukraine fell under the Soviet control.

Key words: Shevchenko Scientific Society, Museum, original artworks.

Аннотация

Олеся Семчишин-Гузнэр. История формирования собрания художественной шевченкианы музея НОШ во Львове и сохранение её целостности после 1939 г. Представлено проблему формирования собрания оригинальных памятников искусства посвящённых Т.Шевченко в музее и библиотеке НОШ во Львове. На базе ведомостей инвентарных книг музея, архивных материалов и публикаций в периодических изданиях представлена история появления каждой памятки в тот или иной период существования институции. Исследуется судьба собрания после 1939 г., когда западно-украинские земли попали под советскую власть.

Ключевые слова: НОШ, музей, оригинальные памятки, художественная шевченкиана, архивные материалы.

1. **Т. Шевченко.** Убитий козак під березою. Національний музей, Львів.
2. Невідомий художник. Судня рада. П., ол., Національний музей, Львів.
3. Зал засідань НТШ (у куті зліва бюст Т. Шевченка). Фото поч. 1910-х рр.